

РЕЦЕНЗІЇ

С. І. МАКСИМОВ

**ЦІННЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕЗИ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ***

Активізація наукової дискусії щодо характеру та засад формування загальнотеоретичного правознавства актуалізує необхідність переосмислення історичних витоків сучасних юридичних наук. Слід зазначити, що, на жаль, історія останніх в Україні досі не написана. У цьому контексті звертає на себе увагу нова фундаментальна праця київського вченого О.В. Кресіна «Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX ст.: компаративна концептуалізація».

Насамперед відзначимо, що два розділи (1 і 2) книги присвячено хронологічному і проблемно-тематичному аналізу історіографії роз-

---

* Кресін О.В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX ст.: компаративна концептуалізація: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Видавництво «Логос», 2017. 680 с.

© *МАКСИМОВ Сергій Іванович* – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

витку порівняльно-правових досліджень, що за своєю докладністю й комплексністю не має аналогів в українській та зарубіжній науковій літературі.

Звертає на себе увагу докладний розгляд у монографії передумов розвитку теоретичних засад порівняльно-правових досліджень, а водночас – і становлення плюралістичного світогляду юристів. Поза питанням про притаманність для автора чи його читачів позитивістського чи природно-правового праворозуміння можна стверджувати, що О.В. Кресін зумів розкрити характерну для XVI – XVIII ст. ситуацію дуалізму природного та позитивного права та його кризи, що поставила питання щодо відмови від єдиного метафізичного еталону в праві, усвідомлення плюральності останнього, необхідності формування загального вчення про нього на основі пізнання і порівняння наявних позитивних правопорядків. Таким чином, як доводиться у монографії, предмет правознавства з дуального став виключно позитивним, що передбачало переважно емпіричне та індуктивне осмислення права, перетворило юриспруденцію на відносно автономну від філософії сферу наукового пошуку (розділ 4).

У якості іншої передумови становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень О.В. Кресін розглянув соціалізацію вчення про право, становлення ідеї щодо соціальних по суті правопорядків, пізнання та розвиток яких становить об'єкт правознавства. На увагу заслуговує реконструкція автором у цьому контексті становлення національного публічного і нового міжнародного права, що відображали ідеї розвитку правопорядків, заснованих на соціальній волі та договірних засадах. Усе це стало основою переконання юристів у не випадковості й неунікненності множинності правопорядків та їх відмінностей, можливості й необхідності наукового пояснення останніх, зокрема, шляхом порівняння (розділ 5).

У монографії доводиться, що становлення компаративного підходу в праві у другій половині XVIII – першій третині XIX ст. відбувалося під впливом узагальнення порівняльного знання у науках про людину, появи порівняльних дисциплін у межах біології, мовознавства та інших дисциплін. Автор вперше розкрив процес переходу протягом цього часу від узагальненого порівняльно-державознавчого (у межах порівняльної статистики) до власне порівняльно-правового знання. Свідомий характер цього процесу відображався у реконстру-

йованому О.В. Кресінім вченні того часу щодо наукових, практичних, ціннісних цілей порівняння в праві, методики порівняльно-правового аналізу (розділ 6).

На основі цього автор розглянув вчення щодо організації порівняльно-правового знання, розвинуте у другій половині XVIII – першій третині XIX ст. У монографії стверджується, що учені-юристи того часу запропонували два варіанти його інституалізації: функціональний, що передбачав розуміння порівняння як основи формування і оновлення загального вчення про право, і дисциплінарний, що передбачав виокремлення порівняльно-правового знання в одну чи кілька правових дисциплін. Серед останніх протягом досліджуваного періоду виокремилися порівняльне правознавство, порівняльна історія права, були спроби конструювання галузевих порівняльно-правових дисциплін. О.В. Кресін довів, що незалежно від поглядів щодо принципів організації правових знань тогочасні вчені свідомо і послідовно розвивали сутнісно єдині теоретичні засади порівняльно-правових досліджень (розділ 7).

У монографії представлено докладний аналіз запропонованої вченими другої половини XVIII – першої третини XIX ст. порівняльно-правової наукової картини світу. Основним її елементом є вчення про національне право як окреме в праві, одиницю правового розвитку. О.В. Кресін розглядає соціально-вольову і органічну теорії національного права, а також учення про його своєрідні елементи (розділ 8).

Аналізується питання про характер і шляхи формування загального в праві. Зокрема, у монографії демонструється усвідомлення тогочасними вченими банкруства ідеї загального правопорядку, а натомість розуміння загального як сукупності загальних (характерних більш ніж для одного правопорядку) елементів, іманентних у національному праві. Як доводить автор, шляхом формування загального в праві тогочасні вчені вважали діалог правопорядків; як елемент такого діалогу було розвинене вчення про запозичення в праві (розділ 9).

О.В. Кресін демонструє, як усвідомлення не всезагальності, а конкретності загального в праві (як спільного для двох чи більше правопорядків) привело до виокремлення категорії особливого в праві, що сприймалося як найширша об'єктивована одиниця у позитивному правовому розвитку і стало основою для класифікації правових си-

стем. Автор розглянув характерні для другої половини XVIII – першої третини XIX ст. теорію правових сімей, похідні від неї елементи класифікації правопорядків, інші види таких класифікацій (розділ 10).

Загалом слід відзначити, що робота оперта на ґрунтовному аналізі широкого кола нормативних актів і наукової літератури, в тому числі й маловідомих праць. Монографія є оригінальним, цілісним і комплексним дослідженням, що всебічно розкриває генезу та зміст теоретичних засад порівняльно-правових досліджень в європейських країнах у контексті політичного та інтелектуального розвитку другої половини XVIII – першої третини XIX ст. Безперечно, вона є цінним внеском автора до історії політичних і правових учень, історії та методології юридичної науки, порівняльного правознавства, теорії держави і права, філософії права.